

PLATFORMPROJECT KOMT DICHTERBIJ

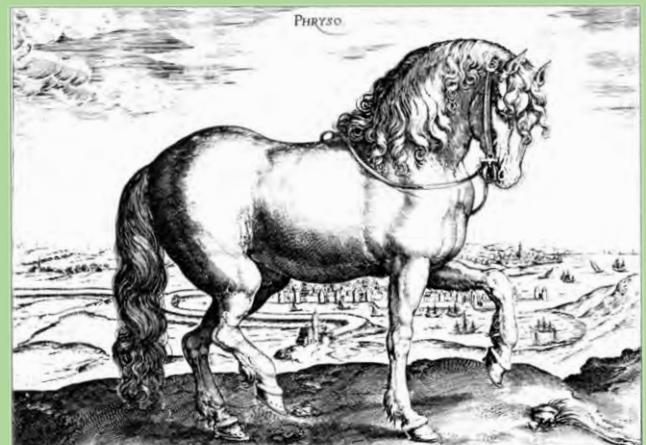
Op 10 maart voerden vertegenwoordigers van het Platformbestuur een gesprek met twee provinciale ambtenaren over een langzaam op gang komend platformproject. De bij het platform aangesloten organisaties hebben zich tot nu toe vooral gericht op het op de juiste wijze in stand houden van de rassen en gewassen. Het gaat er nu om voorzover nodig en mogelijk het (commercieel) gebruik ervan te stimuleren. Voor een stimuleringsproject wordt een projectleider aangesteld die zich in overleg met de bij het platform aangesloten organisaties bezig houdt met de publiciteit, de voorlichting en de promotie van wat de organisaties in petto hebben. Het agrarisch beroeps onderwijs wordt er ook bij betrokken.

Tot de doelgroepen van het project behoren boeren die natuurinclusief en streekgebonden (willen gaan) werken. Met hen zullen verdienmodellen worden gemaakt. Er zal een keten worden ontwikkeld van producent tot consument waardoor de Friese rassen en gewassen meer in praktijk worden gebracht. Voor de verspreiding van een en ander wordt een verdeelcentrum ingericht. Onderzocht wordt wat de gewassen en rassen kunnen bijdragen aan de ruimtelijke kwaliteit. Een onderdeel is ook wat de veredeling van sommige rassen kan opleveren. Het Platform bracht tijdens het gesprek met de ambtenaren naar voren hoe in vier provinciale beleidsstukken door Provinciale Staten wordt benadrukt dat er binnen het provinciaal beleid iets moet gebeuren met de Friese rassen en gewassen. Ook werd vermeld dat de bij het platform aangesloten organisaties hun handen vol hebben met hun dieren of planten. Daarom is het nodig een aantal jaren een gekwalificeerde begeleider aan te stellen. Het gaat ook om het behoud en gebruik van de genenpool die bij het Fries levend erfgoed wordt aangetroffen. Veel dreigt wat dat betreft te verdwijnen.

In het door het Platform ingediende projectvoorstel worden een aantal partners genoemd die bij aan het gebruik van het erfgoed kunnen bijdragen. De ambtenaren denken er over na welke partners er nog meer bij betrokken kunnen worden. Na overleg met het Platformbestuur wordt het projectvoorstel bij de landbouwgedeputeerde ingediend.

KARAKTER FRIES PAARD GEREGISTREERD

Om de fokwaarde van het Friese paard te onderkennen, is het Koninklijk Friesch Paardenstamboek negen jaar geleden begonnen met het bijhouden van kenmerken wat betreft het karakter van het Friese paard. Gekeken werd naar stalgedrag, doorzettingsvermogen, berekenbaarheid, gevoeligheid, concentratie, werkhouding en inzet van de dieren. Fokkers kunnen hierdoor bij de keuze van hengsten en merries toewerken naar eigenschappen die ze als fokresultaat verwachten. De beoordeling wordt gedaan door een groep geselecteerde ruiters en verzorgers die de dieren voor een aantal weken onder hun hoede hebben.

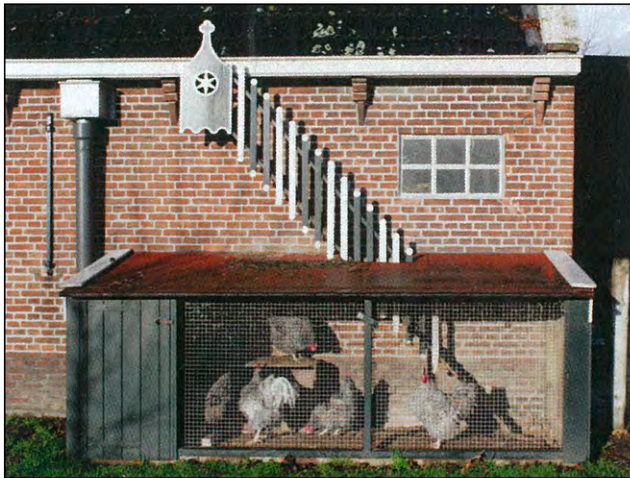

Afbeelding: De hengst Friso was een strijdhengst van Don Juan de Austria aan het hof van Napels.

PERIODIEKEN

In de **Nieuwsbrief** van de Stichting Roodbont Fries Vee aandacht voor een onderzoek naar de toekomst van Oud-Nederlandse runderrassen. Kenmerken die deze rassen, waaronder de Friese Roodbonte en het Fries-Hollands ras, passend maken in een natuurvriendelijke landbouw zijn robuustheid, een betere gezondheid en gebruik maken van variatie in kwaliteit en een schraal dieet. De rassen passen volgens de onderzoekers goed in de agro-ecologische landbouw.

In **IT ARK**, het Verenigingsblad van de Friese Vereniging voor landbouwhistorie, een bijdrage over het 'hinnetrepke' en de 'hinnematte'. Sibe Jorna in Dronrijp restaureerde beide, nadat ze eerder bij zijn boerderij waren afgebroken. Met iemand werkzaam bij Monumentenzorg, zijn de erbij behorende ren, ladder en schild in 1997 nieuw aangebracht. Ook het nachtverblijf in de schuur werd in de oude staat hersteld.

Volgens het laatste nummer van de **Fries-Hollandse Koekrant**, het tijdschrift van de Vereniging van het FRIES-HOLLANDS RUNDVEERAS is het weer interessant het FH-rund af te mesten voor vlees voor de consument. Koeien van dit ras zijn kleiner dan Holstein-Frisian runderen, maar de kwaliteit van het vlees compenseert dit. Zo ontstaan er andere niche-markten waardoor het verhandelen of afmesten van FH-runderen aantrekkelijk wordt.

In de recente uitgave van **De Fryske Hounen**, het blad van de Nederlandse Vereniging voor Stabij- en Wetterhounen, vraagt de redactie de lezers een verband te leggen tussen de Friese honden en kunst. Lezers stuurden onder meer onderstaande afbeeldingen.

Frank van der Linden

Ingezonden door: Rikst Ybema
Kunstenaar: Henk Hjemstra

De Landelijke Fokkersclub Nederlandse Landgeiten bestaat veertig jaar meldt **De Nederlandse Landgeit**. De clubleden kregen een aan de landgeit gewijde kalender toegestuurd.

De Lângeiten fokkersklup Fryslân organiseert op 21 mei a.s. op het eiland Schiermonnikoog een excursie waardoor de werkschuur en de begrazingsprojecten van Natuurmonumenten worden bezocht. Daarop volgt een presentatie van de eilander boeren van de fosfaatregeling en de stikstofproblematiek.

OOK IN FRYSLAN VIND JE STEEDS MEER DORPS- EN STADSTUINEN

Geregeld lees je in de Friese kranten dat er in Friese dorpen en stadswijken gemeenschapstuinen worden ingericht. Naast het verbouwen van groente en fruit en het ontwikkelen van streekproducten wordt hierdoor tussen boeren en burgers en burgers onderling begrip voor het voedselvraagstuk gekweekt.

Een en ander wordt gecombineerd met de afname van producten die in de nabijheid tot stand zijn gekomen. Lange afstanden tussen producent en consument zijn hierdoor niet langer nodig. De lokale of regionale economie wordt erdoor versterkt omdat producenten een hogere prijs krijgen dan die door de leiding van supermarkten wordt geboden.

In Californië bestaat een uitgebreid netwerk van gemeenschapstuinen. Hiertoe behoren een scala van voorzieningen die uiteenlopen van vrijetijdstuinen tot schooltuinen, van professioneel geleide tuinen tot tuinen voor opleidingsdoeleinden, van demonstratie/educatieve tuinen tot therapietuinen. Soms zijn ze verbonden aan boerenmarkten en aan educatieve voedselvoorlichtingsprogramma's in scholen en gemeenschapscentra.

Landschapsbeheer Friesland, het toenmalige Nordwin College, de Friese Milieufederatie en Doarpswurk introduceerden onder het motto 'Friese producten binnen handbereik' het project 'Eetbaar Fryslân'. In het project werd een relatie gezocht met

de dorps- en standlandbouw. De bedoeling was binnen een periode van vijf jaar alle bewoners van Fryslân bij hun dagelijkse voedselconsumptie te kunnen laten kiezen voor lokaal geteelde seizoenproducten.

In sommige projecten wordt gebruik gemaakt van de door de Friese Voedselbeweging gepropageerde permacultuur. De basisprincipes van deze werkwijze zijn ontstaan door observatie van natuurlijke systemen waarin alles verbonden en in beweging is. Dit wordt onder meer toegepast bij 'Us Hôf' in Sibrandabuorren. Dit project groeide uit tot een zelfoogsttuin waarmee 180 gezinnen - of eigenlijk 330 monden - uit de omgeving gevoed worden.

In de Friese gemeenschapprojecten wordt over het algemeen geen gebruik gemaakt van gewassen die in Fryslân hun oorsprong hebben of er vroeger voorkwamen. De nadruk wordt gelegd op smaak en duurzaamheid. Aan het gebruik van in Fryslân ontwikkelde rassen wordt minder aandacht besteed. Dat treffen we ook aan bij volkstuinten, complexen waar met name oudere bewoners hun groenten, fruit en bloemen telen. De gebruikers zijn over het algemeen gewend jaar op jaar dezelfde niet met Fryslân verwante gewassen te telen.

BONENCOLLECTIE VAN HET WERKVERBAND BEVAT ACHT SOORTEN

Bonen worden wegens hun eiwitgehalte steeds meer aanbevolen als vleesvervangers. In Lutjewinkel in Noord Holland teelt de familie Smak op een daarvoor ingericht bedrijf liefst negen soorten. Joke Boon wijdde een dik boek aan peulvruchten, waar ook de droge en de sperzie- of slabonen bij worden gerekend. Ze komen oorspronkelijk uit Zuid- en Midden Amerika. Via Afrika kwamen ze vanuit Zuid-Amerika in Europa terecht.

De collectie van het Werkverband bevat acht droge en vier slabonen. Ze hebben alle een Friese oorsprong of ze zijn er anderszins mee verwant. Het zijn stam- of stokbonen. De tot de collectie behorende met Fryslân verwante snijbonen, pronkbonen, tuinbonen en veldbonen blijven hier buiten beschouwing.

Verreweg de bekendste stamboom uit de collectie is de *Fryske Giele Wâldbean*. De boon is strogeel van kleur met rond het uiterste deel van de bruine navel een paarse rand. Het gewas is goed bestand tegen regen en wind.

Ermee verwant is de *Brune Wâldbean*. Deze stamboom heeft hetzelfde formaat als die boon. De Gele Woudboon zou ervan zijn afgeleid.

In de Friese Wouden werd de *Fryske Wâldbean oan de stôk* verbouwd. Deze boon is geel van kleur en iets groter dan de Gele Woudboon. Rond het uiterste deel van de bruine navel heeft de stokboon een gele rand.

Op het zandgedeelte van de provincie wordt de *Reade Krobbe* veel geteeld. De bijnaam 'reade poep' zou er op kunnen wijzen dat deze stamboom van oudsher uit Duitsland stamt. De boon is rood met gele spikkeltjes.

Afgaande op de vorm, wordt een ook in de Friese Wouden verbouwde leverkleurige boon wel *Kûgelbeantsje* genoemd. Vermoed wordt dat deze stamboom ontstond door een kruising van een gele en een bruine boon.

Wim Grit uit Winsum selecteerde uit ingekochte Kidneys de stamboom *Gritney*. De boon heeft de vorm van een nier.

Een andere droge stamboom is *Sitroentsje*, geselecteerd door Piet Hobma te Koudum. Dan heb je nog de *Readbûnte Fryske Stokbean*. Het zaad kwam van Koop Bakker uit Surhuisterveen. Vermoed wordt dat het zaad van deze stokboon van oorsprong uit Rusland stamt. Dan bevat de collectie nog de met Fryslân verwante slabonen.

Allereerst de door Piet Hobma geselecteerde stamboom *Koudumer Beantsje*. Er bestaat ook een door hem ontwikkelde stokvariant van deze boon.

Jan Douma uit Burgum behield de *Rinox*, een aan de stok groeiende sperzieboon.

Gerrit Jullens uit Gytsjerk bewaarde de door zijn grootvader in stand gehouden *Graddus' Reuzen*.

Een zestal van de in de collectie voorkomende bonen

HET VEREDELLEN VAN BONEN

Vanouds was de regionale teelt van lokale rassen, zoals de in het tegenover staande artikel genoemde bonen, een grote bron van natuurlijke verscheidenheid.

Het is een misverstand te denken dat deze rassen gedurende heel veel jaren onveranderd zijn gebleven. Boeren waren er ook bij de teelt van bonen voortdurend op uit om de beste zaden te selecteren van planten met een goede gezondheid, opbrengst, smaak en andere gewenste eigenschappen. Aangezien over de jaren de teeltmethoden en het klimaat wijzigen, konden ook de kenmerken waarop deze landrassen geselecteerd werden veranderen.

Door *veredeling*, gebaseerd op kruisingen van oude streekassen met moderne rassen, is het mogelijk om nieuwe rassen te ontwikkelen die de eigenschappen van de oude rassen met die van moderne rassen combineren.

Dat kan leiden tot betere resistenties en hogere opbrengsten. Het kan een goede voortzetting zijn van het gebruik van deze rassen als streekproducten.

Ir. Jan Velema die als adviseur bij het Werkverband optreedt, beschrijft de werkwijze bij het veredelen als volgt; (a) Het uitvoeren van rassenproeven met zowel traditionele als moderne rassen; (2) Het maken van kruisingen tussen de gevonden beste rassen; (3) Het selecteren en zaad oogsten van de beste planten in de nakomelingschap van de kruisingen; (4) Na verloop van tijd en een aantal jaren selectie worden, hopelijk als basis voor de teelt van streekproducten, een of meer nieuwe verbeterde rassen verkregen.

Voor de rassenproef en de kruisingen is zaad nodig

van oude en moderne rassen. In een kasje worden de kruisingen met tien tot twintig planten opgepot. Kruisingen maken is eenmalig, maar wel een zorgvuldig werkje. Bij volgende generaties ontstaat het zaad van bonen door zelfbestuiving "vanzelf".

De selectie gebeurt op een proefveld dat goed verzorgd kan worden, een uniform gewas oplevert en de grondsoort heeft die voor het beoogde nieuwe ras representatief is. De selecteur moet zich goed bewust zijn van de gewenste eigenschappen en het einddoel.

Het is de bedoeling dat onder leiding van Jan Velema met een veredelingsproject wat betreft de Friese Gele Woudboon te beginnen. De bij het Werkverband betrokken instandhouders Wim Grit en Freark Zwart hebben zich aangemeld om aan de uitvoering mee te werken. Er kunnen nog anderen meedoen. Opgaven via mailadres info@werkverband-frieserassen.nl.

DEMONSTRATIEVELD VAN FRIESE VLASRASSEN

De Friese vlasrassen, in beheer bij Joris Viëtor in Zweins, zijn in 2022 te bezichtigen bij de vlasroute in Noord-Oost-Friesland. Douwe van der Weij richt aan de Zwarteweg een demonstratieveld in waar ze met behulp van bordjes alle dertien aan het publiek getoond worden. Tot de rassen behoort ook het Paarsbloei vlas dat door Viëtor enkele jaren geleden opnieuw ontdekt werd. Vlas bloeit alleen 's ochtends.

In het juni-nummer van OER meer hierover.

HET PLATFORM EN DE AGRO-BIODIVERSITEIT

De activiteiten van het Platform Friese Rassen en Gewassen worden in verband gebracht met het verschijnsel agro-biodiversiteit. Dat zijn alle vormen van natuurlijke verscheidenheid die verband houden met de landbouw. De Friese landbouwgewassen en de met Fryslân verwante zeldzame landbouwhuishoudieren horen er ook bij.

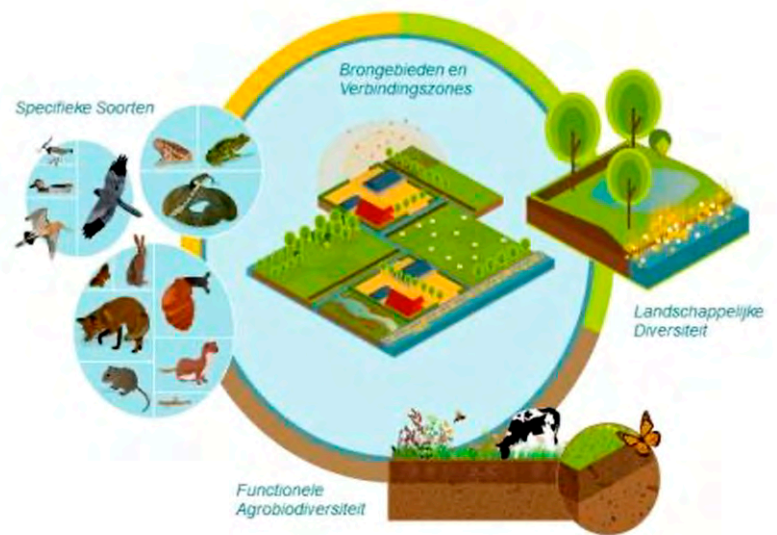
Tegenwoordig voorzien vijf diersoorten voor het leeuwendeel de mensheid van dierlijke eiwitten en vetten. Ook de inheemse dierrassen zijn door schaalvergroting en specialisatie bijna alle vervangen door "moderne" rassen, waardoor ze langzaam uit de landbouw verdwijnen. Het voortbestaan van lokale rassen en variëteiten staat al jaren onder druk.

Het zaad van oorspronkelijke landbouwgewassen en en de sperma van landbouwhuishoudieren wordt overal ter wereld opgeslagen in genenbanken. Klimaatverandering leidt er toe dat boeren, fokkers en veredelaars hun rassen sneller moeten aanpassen aan nieuwe omstandigheden.

De bij het Platform Friese Rassen en Gewassen behorende telers houden op bescheiden schaal oorspronkelijke landbouwgewassen in stand. Sommige boeren die zich richten op de natuur-inclusieve landbouw kiezen voor inheemse dierenrassen.

Inheemse dier- en plantenrassen zijn een bron voor genetische variatie bij cultuurgewassen en landbouwhuishoudieren. De biodiversiteit zoals die behoort bij de wilde flora en fauna hoort er ook bij.

Het functioneren van genen is van belang voor het in stand houden van agro-biodiversiteit: de natuurlijke verscheidenheid die verband houdt met de landbouw. Van belang hierbij is de vererving, al eerste onderzocht door Georg Mendel. Latere onderzoekers maakten duidelijk dat we moeten weten wat in de bij planten en dieren behorende cellen gebeurt: iedere cel bevat een kopie van de genenpool die aan het ontwikkelen van een volledig gevormd lichaam richting geeft. Bevruchte eicellen

Samenhangende elementen van agro-biodiversiteit (Felix, 2016)

verzorgen levende wezens met informatie die ze gedurende hun gehele bestaan, om zich te vormen en in leven te houden, nodig hebben.

De in Fryslân geteelde gewassen op het veld en de in de provincie gehouden landbouwhuishoudieren zijn van wezenlijk belang voor het in stand houden en bevorderen van de biodiversiteit. Temeer als ze genen bevatten die met de dieren of gewassen verloren dreigt te gaan.

Ook in Fryslân gaat de (agro)biodiversiteit snel achteruit. De overheden hebben als taak wat dit betreft doelstellingen te formuleren. Het provinciaal bestuur en enkele maatschappelijke organisaties zijn begonnen de biodiversiteit in de provincie te verbeteren. Onlangs verscheen een brochure waarin werd uiteengezet wat men in het Provinciehuis en bij de deelnemende organisaties wat dit betreft van plan is. Het Platform heeft er bij de voorbereidingen van het provinciaal biodiversiteitsplan meermalen op gewezen dat het in stand houden en bevorderen van de agrobiodiversiteit hierbij ook van groot belang is. Desondanks is er in de brochure niets over

FRYSKE READBUNTEN KOMME DER HIELTYD MEAR

Doe't Durk Durksz foarsitter fan de Stifting Readbûnt Frysk Fee waard, wie it tal stamboekkij fan dat ras 300, hjoeddedei is it tal fan twa jier en âlder ferdûbele. It is no safier dat wat dat oangiet de kritike fase fan it ras foarby is, wol is it ras neffens de Stichting Zeldzame Huisdierrassen (SZH) noch altyt kwetsber. Yn 1993 wienen der noch 17 kij dêr't dat fan sein wurde koe. Under lieding fan Sjoerd Zwaagstra waard der hurd oan wurke om dat te feroarjen. De Stifting telt hjoeddedei likernôch fyftich boeren.

Fryske Readbûnten hearre ta de dûbeldoelkij. Se binne gaadlik foar fleis- en molkeproduksje. Petra Beerda út Drylts leveret fleis oan horekbedriuwen. Hja bart der wat mear foar as wat kowefleis gewoanwei opbringt. Neffens Durksz soe de fleisproduksje wol wat mear ynhâlde kinne. Kealtsjes fan it ras dogge ek mear.

De Readbûnte en de Frysk-Hollânske Swartbûnte ha, tinkt Durksz, eigenskippen dy't har tige gaadlik liene om ynset te wurden yn de natûrynklusive lânbou. De rassen kinne ta mei gers en kuil, mei sober foer. Byfuorje is folle minder nedich, dêr't de kosten om dizze bisten te hâlden fiks troch omleech geane. Se libje gewoanwei langer as de Holstein-Frisians dy't yn har plak kamen. Se binne sûner, feedokters binne oer't ginneraal minder nedich. No't der om in gaadlike 'feangreideko' socht wurdt, kin oan de beide Fryske kowerassen tocht wurde.

De Stifting Readbûnt Frysk Fee hat it mei in tal oare organisaasjes safier krigen, dat it Regear foar elts bist jierliks in preemje fan 150 euro takent oan boeren dy't kobisten hâlde dêr't fan oantoand wurdt dat se ta de seldsume rassen hearre.

Boeren dy't lân fan de natuerbehearders pachtsje, soene mear wurk meitsje kinne fan it simmerdeis hâlden fan Reabûnten yn de Fryske natuerterreinen.

Yn de Frysk-Hollânske kij sit in reabûntfaktor, se komme út deselde stam as de Reabûnte. Der binne in bulte oerienkomsten en ferskillen, by dat lêste giet it net alinne om de kleur. De organisaasje hâldt mei de oansletten boeren ien kear yn 't jier in gearkomste en in ekskursje. Troch de regeljouwing wurdt it hieltyt beswierliker om, sa't earder wol dien waard, shows te hâlden.

Durk Durksz by Reabûnten

Port Betaald

Lezers die hun bijdrage (tien euro of meer) voor de jaargang 2021 of 2022 nog niet overgemaakt hebben, kunnen dat doen via banknummer NL 16 TRIO 0197 646 174 ten name van Werkverband Friese rassen te Burgum. Zet er wel even uw naam en adresgegevens (eventueel ook het mailadres) bij, zodat we OER kunnen blijven toezenden.

Lezers kunnen onderwerpen aanleveren om ze in OER te verwerken.

Retouradres: Heerenweg 26 9262 SG Sumar

Platform Friese Rassen en Gewassen

www.friesehoenderclub.nl

www.dwvn.nl

www.roodbontfriesvee.nl

Vrienden
van het oude fruit
www.vriendenvanhetoudefruit.nl

HERBARIUM FRISICUM

www.herbariumfriscum.nl

de kruidhof
hortus van fryslân
www.dekruidhof.nl

www.nzs.nl

www.melkschappen.nl

Historische vruchtbomen

kwekerij "de Bagghelhof"

www.bagghelhof.nl

Wurkferbân Fryske Rassen, Werkverband Friese Rassen

www.werkverband-frieserassen.nl

www.fruitynfryslan.nl

www.nvsw.nl

www.zeldzamerassen.nl/
zwartbles-fokkersgroep

www.szh.nl

www.frieshollands.nl

www.landgeit.nl

www.onzestabyhoun.nl